

Jan Tesař
Zamlčená diagnóza

Triáda

Triáda

Jan Tesař
Zamlčená diagnóza

Jan Tesař
Zamlčená diagnóza

© Nakladatelství Triáda, 2003

© Anna Koutná-Tesařová, 2003

ISBN 80-86138-56-9

ISBN (PDF) 978-80-7474-467-9

ISBN (ePub) 978-80-7474-468-6

ISBN (mobi) 978-80-7474-469-3

Paní Anně Koutné-Tesařové
– když bylo zle, jedné z nejstatečnějších

V síti Státní bezpečnosti za časů „konsolidace“
Z podnětu práce Sibylle Plogstedtové V síti dějin

Nakladatelství Jana Šabaty Doplněk vydalo již několik titulů, které se pozoruhodně vymykají dnešní praxi a zideologizovanému obrazu české společnosti, znovu manipulované v zájmu dané moci (byť se to tentokrát děje nesrovnatelně obratněji a všestranně kulturněji než za komunistů). Posledním takovým dílem je překlad německé memoárové práce Sibylle Plogstedtové, který vyšel pod českým titulem *V síti dějin*.¹ Tato práce je závažným příspěvkem k historii počátků odporu proti husákovské „konsolidaci“ („bílé místo“ československých dějin) a zároveň nastoluje staronové otázky, o nichž se nyní pánům Čechům chce mluvit ještě méně než jejich otcům. Hlas přicházející z Němce, hlas nejobětavější přítelkyně Čechů v nejhorším, mne nutí, abych přerušil své mlčení na veřejnosti o těchto otázkách; jinak bych se cítil podílníkem dohody o tom, co má být umlčeno.

Sibylle Plogstedtová byla účastnicí německého studentského hnutí druhé poloviny šedesátých let, které mělo výraznou tvář „nové levice“; to je *duch doby*, který byl vlastní nejen mladému Německu těchto let, ale také Francii a celé Evropě a dokonce (s malou modifikací) USA. Jím byli oduševňováni, jemu byli

1 V titulu německého originálu je nepřeložitelná slovní hříčka *Im Netz der Gedichte*. Česky: Brno, Doplněk 2002, 144 stran. Přeložili Josef Solář a Zbyněk Fišer. – Překladaatelům musím při té příležitosti připomenout, že polská města mohou v německém textu mít německá jména, stejně tak jako i my samozřejmě píšeme i říkáme Varšava (nebo Lipsko a Drážďany). Ale při překladu v žádném případě *nesmějí* v německé podobě zůstat, právě tak jako nesmíme v českém textu napsat Pilsen nebo Reichenberg; musíme je při překladu převádět buď do zaužívané podoby české, anebo do jazyka dané země, tj. do polštiny. Jinak evokujeme ducha německého revanšismu. To jistě překladaatelé nechtěli, ale právě to způsobili – autorce, která si to nejméně zasloužila. Překlad je náročná práce, a kdo myslí, že se může vykašlat na ověřování jmen tak velkých měst jako je Bydhošť nebo Lodž, měl by se živit něčím jiným.

poplatni i tehdy nekonformní studenti a mladí intelektuálové v Československu (bez ohledu na jejich dnešní, někdy diametrálně odlišné postoje). Právě skrývání této pravdy je jedním z důvodů, proč se tak málo lidí ozvalo proti účelové lži rozšiřované před zhruba deseti lety, že prý u nás nebylo před Chartou 77 nic, co by se bylo postavilo proti husákovské „konsolidaci“. Takže nám zase jednou v hledání našich vlastních kořenů přišli na pomoc přátelé z Německa.

V uvedeném mezinárodním kontextu mělo německé hnutí dva znaky, které musíme ocenit zvláště my Češi a Slováci: příkrou kritiku starší generace za její polovičaté vyrovnání se s nacistickou minulostí, a neobvyčejnou (v německých dějinách výjimečnou) vstřícnost vůči obětem německého imperialismu a hlavně vůči všem národům východní Evropy jako těm nejvíce postiženým. Není možno vůbec nic psát ani o tomto německém hnutí, ani osobně o Sibylle Plogstedtové bez hluboké poklony za tento čistý internacionalismus. Jen na tomto pozadí budeme konstatovat (jako další *rys doby*) bohužel také určité iluze o východních neostalinských režimech a, řekněme, nevýrazné rozlišování mezi východoevropskými národy a u nich instalovanými totalitními režimy. (S. Plogstedtová s upřímností pro ni typickou vzpomíná na svůj tehdejší pocit volnosti, kdykoli vyšla ze západoberlínského ghetta do domnělé svobody DDR.) Ponechme současným pitomcům, aby se nad tím tvářili povýšeně; zde si jich nebudeme všímat; pokud nás se týče, zaznamenáme tento jistě politováníhodný rys tehdejší zejména právě německé „nové levice“ jako východisko mnoha historických komplikací.

Bylo tedy vcelku přirozené, vyplývalo z východisek, že se autorka dostala do Prahy roku 1968 a že navázala spolupráci s tehdejší československým studentským hnutím (před srpnem a zejména po něm), které ji nepochybně do jisté míry posunulo, tj. stáhlo k sobě, na pozice jistě nikoli liberální, ale v každém případě důsledně antistalinistické, radikálně antitotalitní, bez ohledu na tradiční pravolevé zařazení. (Tento zřetelný ideový posun S. Plogstedtové by si určitě zasloužil speciální pozornost historika, a to i z důvodů širších, než je autorčin osobní osud;

zde to musíme ponechat stranou.) Tak se Sibylle Plogstedtová stala spolupracovnicí levicové, radikálně antistalinistické skupiny kolem Petra Uhla. Už samotné antiautoritářství této skupině nedovolilo, aby se pokorně zastavila před mezí legality, kterou svévolně diktoval režim.² Sotva tomu mohlo být jinak, řekneme dnes z pohledu po třiceti letech. Pro autorku to ale bylo počátkem ne-li rovnou celoživotní tragédie, pak jistě třicetiletých bolestí a zmatků, třicetiletého uvěznění v bludných kruzích, narýsovaných jejími vězniceli. – Myslím, že titul českého překladu zakrývá jednu z hlavních autorčiných myšlenek. Domnívám se, že chtěla vyjádřit mimo jiné také násilí a křivdu, které jí byly způsobeny tím, že právě ona, člověk s tak výrazně aktivním poměrem k světu a společnosti, zůstala uvězněna nikoli v *dějínách*, nýbrž v bludných kruzích manipulátorů, zatímco dějiny šly svou cestou zcela mimo ni. Toto je podle mne námětem knihy. (Samozřejmě že registruji i jinou, intimní stránku příběhu. Nevyjadřuji se k ní, neboť je pro mne nepodstatná.)

Zde ovšem musím vymezit svůj osobní vztah a pozici, z níž se dívám na S. Plogstedtovou a skupinu označovanou jako Hnutí revoluční mládeže–Revoluční socialistická strana (HRM–RSS). Nikdy v životě jsem se s paní Sibylle nesetkal. Nebyl jsem členem Uhlovy skupiny a ani s Petrem Uhlem jsem se před jeho zatčením v polovině prosince 1969 nikdy neviděl, a dokonce jsem do té doby neslyšel ani jeho jméno. Přesto, myslím, mohu uvést několik údajů, které přispějí ke konkrétnímu historickému zařazení skupiny Uhl–Plogstedtová, neboť jsem byl svědkem, případně partnerem-oponentem jejich působení jako aktivista jiného proudu na téže „běžecké dráze“. Střetával jsem se s aktivitou Uhlových přátel nejprve v takzvaných koordinačních výběrech ROH.

ROH, Revoluční odborové hnutí, byly oficiální, v totalitním

2 Uhlova skupina byla tehdy všeobecně označována za „trockistickou“, případně se tak i sama označovala, viz například v knize, o které tu pojednáváme, na straně 14. Budu tak skupinu označovat i zde, a to v uvozovkách, které mají naznačit, že vědomě používám běžné označení *vulgo*, distancuji se od jakékoli ideologické polemiky, zda se vskutku jednalo o trockismus, případně zda byl autentický čili nic.

zřízení jediné povolené odbory se základní organizací v každém závodě, podniku i úřadě a s vyššími orgány jednak odvětvovými (svazy zaměstnanců příslušného průmyslového odvětví), jednak všeobecnými v každém městě, okrese, kraji a potom i republice (Česká rada odborů, Ústřední rada odborů – ÚRO). Podle teorie zformulované původně Stalinem (již do praxe zavedli také němečtí nacisté) byly ovládané odbory nejdůležitější z tzv. převodů a pák čili masových organizací, jimiž strana uskutečňovala svou moc nad společnostmi. Zajišťovaly elementární sociální a kulturní potřeby zaměstnanců a jejich rodin, ale svým způsobem zároveň také přirozenou lidskou potřebu komunikace a sdružování. Navíc, od konce padesátých let na ně stát přenášel část svých kompetencí v sociálním pojištění. V mechanismu komunistické diktatury zastávaly tudíž oficiální odbory důležitou funkci. Dávaly straně možnost kontrolovat rozsáhlou oblast společenského života, a zároveň působily jako prevence proti možnému spontánnímu vzniku odborů nezávislých (které jsou přirozenou, ze života vyplývající potřebou každého pracovního kolektivu). Ve všech režimech komunistického typu byly oficiální odbory organizací nejmasovější, členství v nich bylo prakticky všeobecné, čili, jak se tehdy říkalo, „dobrovolně povinné“. Naprostá stranická kontrola odborů byla zajištěna tím, že jejich struktura byla sice formálně demokratická, avšak podřízena principu „vedoucí role strany“: prakticky to znamenalo, že kandidáti do všech funkcí byli schvalováni příslušnými stranickými orgány. V čele základních organizací stáli členové vykonávající funkci při svém zaměstnání – ale již v každém trochu větším závodě (a ovšem na všech úrovních vyšších) byly výbory řízeny placenými tajemníky, i existenčně zcela závislými na totalitní organizaci.

Za normálních poměrů klidové fáze totalitního zřízení se ROH nikdy nevymklo straně z rukou. Také na počátku roku 1968 bylo zcela umrtvené. Ale postupně během toho jara se základní organizace probouzely – možná i proto, že aparát strany, který je měl ovládat, byl v rozkladu. Poměry umožnily, že mnohé základní organizace si zvolily nové vedení, po svém a vskutku demokraticky, a odbory začaly zastávat zájmy svých členů jako

zaměstnanců, tj. případně i proti vedení podniku a jeho majiteli-státu. Ve vzrušené atmosféře roku 1968 byly však odbory zároveň nejsilnější ze všech existujících organizací, v nichž se jejich členové mohli vyjadřovat a realizovat jako *občané*. Zvláště po srpnu 1968, když dubčekovci před sovětským tlakem stále víc ustupovali, vyjadřovali řadoví občané svou nespokojenost hlavně na půdě základních organizací ROH. A nepoddajní členové strany, věrní své vizi socialismu československého a demokratického, jak stále víc ztráceli možnost vyjadřovat se na půdě stále víc „konsolidovaných“ (či přinejmenším po dubčekovsku ohebných) stranických organizací, nastupovali tradiční cestu všech antistalinských komunistických proudů: spojovali svou naději s odbory.

Tehdejší stanovy ROH umožňovaly navazovat „horizontální vazby“. Základní organizace ROH, odmítající dubčekovskou cestu kapitulace po etapách, tedy uzavíraly, zcela v rámci platných stanov, smlouvy o společném postupu a solidaritě; vznikaly řetězce takto smluvně vázaných základních organizací a společně běžné otázky řešila shromáždění jejich předsedů; na určité kvantitativní úrovni si pak sama praxe vyžádala vytvořit obvodní (okresní) koordinační výbory předsedů. Ty se *via facti* dostávaly do konfliktu s dosavadní totalitní strukturou (s okresními odborovými radami), což automaticky vedlo k postupnému odřezávání této hierarchické struktury, mimo jiné také od financí přicházejících zdola, a vynucovalo si vytváření dalších, vyšších článků nezávislé organizace. Tak se zrodily koordinační výbory ROH, které jsem v té době považoval a dodnes považuji za nejrationálnější metodu, jakou kdy zrodilo naše opoziční protitotalitní hnutí.³

3 Je charakteristické, že v dosavadních studiích o dějinách našeho protitotalitního hnutí se o tomto tématu nedočteme nic. Sibylle Plogstedtová je první, kdo se o věci – byť pouze okrajově – zmiňuje. Protože jsem tuto zkušenost našeho hnutí považoval za mimořádně cennou i v kontextu celého kremelského impéria, zpracoval jsem ji podrobně pro potřebu ruských kolegů: Oteřec „privodnyje rěmni“ (Iz češskogo opyta 1969 goda). Vyšlo v ruské emigrační revui *Kontinent* (Paříž), 1990, č. 62, s. 195–210.

Nebyl jsem (lituji) autorem této myšlenky a ani jsem nepatřil mezi její první realizátory. S touto praxí, tehdy již v plné síle, mne seznámil na jaře 1969 ing. Rudolf Battěk, podle mého jeden z vynálezců. Mé zásluhy se omezují na to, že jsem myšlenku okamžitě ocenil a angažoval se pro ni, tj. neváhal jsem vstoupit do ROH a zároveň navrhnout svým spolupracovníkům v Historickém ústavu ČSAV, aby mne za tímto účelem zvolili předsedou; dále, že jsem na plenární schůzi důvěrníků v srpnu 1969 rozhodně vystoupil proti výzvě k (nepřipravené) generální stávce, s níž přišel provokatér Čechal, člen Uhlovy „trockistické“ organizace; a nakonec, že jsem potom (rád) za tyto postoje zaplatil, spolu s Rudolfem Battěkem, třináctiměsíčním vězením bez soudu. Kromě zmíněného nepřátelského střetu s Čechalem jsem se na půdě koordinačních výborů přátelsky setkával i střetával také s dalšími členy Uhlovy organizace, byť jsem o ní, samozřejmě, nic bližšího nevěděl.

Kdo se chce orientovat v tehdejší době a opozici, měl by odložit ideologické brýle, ať marxistické nebo „liberální“, a promyslet si následující – naprosto základní – problém: Jde o vztah mezi demokratickými společenskými aktivitami (které ze své povahy nemohou být konspirativní) a činností v ilegali-tě (jejíž hranici samozřejmě diktuje podle svého totalitní režim a jeho policie). **Každá z opozičních aktivit té doby tak či onak řeší tento základní problém a příslušným řešením jsou dány nejen vztahy k režimu, ale také do značné míry vzájemné vztahy mezi jednotlivými skupinami odporu.** Toto je ta pravá „kvadratura kruhu“. Taková je moje rada účastníka budoucímu historikovi tohoto hnutí, který nebude jen ubohým opisovačem listin ani podlým velebitelem právě existující moci a její tradice.

Neříkám, že někdo dokázal najít „ideální“ cestu ze zmíněného totalitního rébusu, naopak myslím, že žádná všeplatná ideální cesta neexistovala; reálné bylo hledat jen optimum pro momentálně danou situaci a žádné řešení nebylo bez negativních aspektů – za něž se vždy platilo, a to tvrdě. Vcelku se dá říci, že po roce 1968 bylo většině uvažujících lidí jasné, že cesta klasic-

ké illegality je špatná.⁴ Zcela základní je ovšem otázka, nakolik a pro koho bylo toto poznání jen východiskem pasivity.

Určitou výjimkou v pohledu na tradiční metody podzemní práce byl názor právě Uhlovy konspirativní skupiny, podepisující se jako Revoluční socialistická strana. A to bylo také příčinou jejího rozbití. Nejprve zřejmě zevnitř: podlehla svodu provokátéra Čechala a připustila diskusi o klasickém nečajevovském problému, zda je dovoleno zabít zrádce.⁵ Jak ukazuje S. Plogstedtová, radikální nesouhlas členů se samotnou diskusí o takové otázce vedl k rozhodnutí rozpustit skupinu, což zajisté Státní bezpečnosti nezabránilo v následující represí, a naopak ji usnadnilo.

Je to tedy Sibylle Plogstedtová, přímá a významná účastnice událostí, která otevřela tento problém k diskusi, a to hned na mezinárodní úrovni. Domnívám se, že je tu třeba něco dodat. Mým dodatkem je podtržený důraz na *podmíněný a nikoli konkrétní* charakter nečajevovské diskuse v Praze roku 1969. Uhlovi přátelé se přou o otázku podstrčenou Čechalem nikoli proto, že by ji nastolila praxe (nebo snad jejich srdce), nýbrž právě proto, že je to otázka Nečajevova, a tudíž součást jejich „teoretického vybavení“, tj. kvaziteoretického ideologického balastu, který bohužel spoutává jejich mysl. A StB (nebo snad přímo její šéfové z Lubjanky) toto přesně oceňuje jako výhodu pro sebe, které umí využít. **Toto je pravda o československé protitotalitní opo-**

4 Tento problém je velmi pěkně objasněn v práci ruského disidenta Vladimira Bukovského, která má zásadní význam: *I vozvraščajetsja vėlěr...*, New York, Khronika Press 1978. Z československých aktivistů o něm výstižně píše naposled Miloš Hájek v souboru *Vzpomínky přátel na Jaromíra Literu*, vyd. vlastním nákladem Josef Stehlík, [Praha 2000,] s. 5–6.

5 Tento problém známe z klasického zpracování F. M. Dostojevského v jeho *Běsach*. Nezavírejme oči před tím, že jde vskutku o imanentní problém ilegální organizace – u nás ho známe z dějin „Omladiny“ a mnoha tragických zápletek odboje za druhé světové války. Ten expert Státní bezpečnosti, který vybral tento námět a uložil ho agentu Čechalovi, byl mistrem svého řemesla. Nicméně musíme se vším důrazem podtrhnout, že Uhlova skupina se s problémem setkává jedině právě jako s problémem nečajevovským: je jí vnučen policejním agentem, a to ne ve vztahu k praktickým aktivitám, ale v diskusi o „teoretickém vybavení“, tj. o četbě děl ruských revolučních autorů.

zici 1969: mysl dosti ještě spoutaná totalitou (ale nikoli kult násilí!) na straně přátel svobody, a pozoruhodná povznesenost režimu nad „revoluční“ ideologii spojená s rozhodnou vůlí použít právě tolik násilí a takového druhu, kolik bude pro udržení totality nutné.

O ideologické poplatnosti Uhlových kamarádů mohu, byť nečlen skupiny, podat svědectví právě díky své práci v hnutí koordinačních výborů ROH. Uhlovi chlapci (Pavel Šremer, Radan Baše) patřili mezi nejobětavější pracovníky tohoto hnutí. Bohužel měli plné hlavy leninských idejí. (Překlady, tisk a kolportáž ruských komunistických autorů potlačených Stalinem tvořily podstatnou část jejich podzemních aktivit.)

Praxe potom vypadala takto: Politické pole, které jsme společně obdělávali, nám poskytlo ROH. Bylo to poslední, které v létě 1969 ještě zbývalo – poslední také pro intelektuály, kteří nechtěli zastavit boj. Nebyly už žádné svobodné časopisy ani spolky. Toto pole nám zůstávalo ani ne tak proto, že by česká dělnická třída byla nějak zvlášť hrdinská, jako spíš, že měla nejmíň co ztratit.⁶ Náš „revoluční materiál“, to byli autentičtí pražští a kladenští dělníci a technici; někteří z nich ještě pamatovali svobodné odbory před rokem 1939, někteří měli za sebou zkušenost z porážky 1948. Ti nejtíže překonávali hrůzu z toho, co přichází. Ale na rozdíl od akademiků a různých laureátů se styděli nečinně poslouchat veřejně vyslovované dubčekovské kapitulantské hanebnosti. Sváděli těžký vnitřní boj. Snažili jsme se jim pomáhat tím, že jsme důrazně trvali na demokratické legitimítě naší činnosti. Přicházeli na naše ne sice povolená, ale také

6 V květnu 1969 se konalo pravidelné valné shromáždění ČSAV. V tomto roce ještě nikoli úplné konsolidace se ho zúčastnili vedle všech akademiků a korespondentů také zástupci pracovišť Akademie – podle klíče jeden delegát za padesát vědeckých pracovníků. Pozdravná adresa Husákovi byla přijata všemi hlasy proti dvěma, které patřily, jak bylo oficiálně zdůrazněno, pouhým delegátům pracovišť. Byl to Miroslav Červenka a já. Ostatní se nestyděli sobě naplýt do očí – a kromě toho také podrazit toho ustrašeného Sašu, jemuž předtím přísahali věrnost a jehož potom kritizovali (a dnes zase beze studu kritizují) za zbabělost.

ne zakázaná shromáždění – a byli šokováni, když na svých sedadlech nalézali hrmosty revoluční letáky, které je ubezpečovaly, že jen důsledná cesta „boje“ nás přivede k světlé budoucnosti a že je především třeba vzdát se všech prý legalistických iluzí. HRM aplikovalo leninskou ideu o využívání „legálních“ organizací pro ilegální práci, přičemž koordinační výbory otaxovalo jako legální a sebe jako ilegální.

Kdo chce, může si myslet, že přístup Uhlových „trockistů“ k naší základní otázce legality protitotalitní činnosti byl mimořádně *dogmatický* (abych užíval termínů vlastních tehdejší době). Dejme tomu. Ale takový názor nebude nestoudný jen za té základní podmínky, že nezapomene stále znovu podtrhávat fundament: že postoj „uhlovců“ byl nekonečně mravně hodnotnější než alibismus těch, kdo konstatovali, že se opravdu nedá nic dělat a rozhodli (podle klasické české definice) zachovat národu pro lepší časy své osobnosti. A dále je důležité, že poplatnost leninské ideji o využívání legálních organizací pro ilegální práci byla jen jedním specifickým projevem tehdejšího všeobecného tápání a neujasněnosti v možnostech protitotalitní práce.

O tom mohu podat přímé svědectví z praxe jiné z tehdy působících a Státní bezpečností rozbitých skupin, tzv. petiční skupiny Pachmanovy. Součástí útoku proti ní bylo více než roční věznění Ludka Pachmana, ing. Rudolfa Battěka a mne, a v souvislosti s ní byli pak obviněni i Ludvík Vaculík, doc. Luboš Kohout, Václav Havel aj.

Třebaže to nebylo nikde výslovně řečeno (a tudíž o tom nebudou existovat přímé důkazy v archivech), přece je nepochybné, že tato skupina pretendovala na to stát se jakýmsi intelektuálním, ale i praktickým iniciativním centrem odporu proti nové stalinizaci země. V čele stál šachový velmistr (a ještě nedávno vysoký funkcionář totalitního svazu tělovýchovy) Luděk Pachman; jeho pravou rukou jako *sui generis* organizační tajemník byl dr. Michal Lakatoš z Ústavu státu a práva ČSAV. Ten (jako významný pracovník vědeckého týmu pověřeného vypracováním návrhu nového státoprávního uspořádání) zároveň symbolizoval kontinuitu s reformním úsilím roku 1968, stejně jako Ludvík Va-

culík (v té době především proslulý autor výzvy Dva tisíce slov). Nepřehlédněme, že ve všech zmíněných případech se jedná o členy KSČ, a to významné, přinejmenším v očích veřejnosti. Má účast ve skupině začíná pozváním na schůzku s L. Pachmanem a L. Vaculíkem v květnu 1969; skupina v té době již existovala. (Měli o mne zájem možná proto, že jsem z tisku byl znám jako soudní expert ve věci zločinů StB, případně jako badatel zabývající se konspirativními aktivitami.) Asi o šest týdnů později jsem pro tuto skupinu získal R. Battěka, s nímž jsem už předtím spolupracoval v hnutí koordinačních výborů ROH a jehož podporu jsem potřeboval pro uskutečnění plánu, který dále vyložím.

Za Pachmanovou skupinou jako nepochybní inspirátoři stáli MUDr. František Kriegel, člen dubčkovského předsednictva ÚV KSČ, tehdy ovšem již jen bývalý, a manželé Vodsloňovi (on šéf ČSTV a člen ÚV KSČ, aktivní účastník ledna 1968), zajisté rovněž „bývalí“. Především úloha F. Kriegla je fakt základního významu, který zatím nebyl nikde veřejně konstatován. Z hlediska Krieglova životopisu je to důkaz, že tento *jediný spravedlivý*, jediný, kdo vyšel čistý z kremelských jednání v srpnu 1968, dokázal v závěru své politické dráhy přejít dvě hraniční čáry, z hlediska bolševismu vždy naprosto zásadní: za prvé, neváhal proti *rodné straně* nastoupit cestu konspirace, a za druhé, spojil se v tom s nestraníky; myslím, že tyto dvě hranice by ho také měly vymezit jako národního hrdinu československého lidu a symbol přece jen trvající nepoddajnosti tohoto lidu vůči osudu a dějinám. Z hlediska dějin protitotalitní opozice (a vůbec fungování totalitního státu, nejen u nás) je pak Kriegel dokladem, že notorická tendence totalitních policií hledat příčiny selhání totalitního mechanismu vždy ve špičkách nebyla zase tak úplně absurdní, jak se nám tehdy zdálo.

V každém případě potvrzuji svým svědectvím, že MUDr. Kriegel a také manželé Vodsloňovi se (zvláště na počátku) osobně zúčastnili schůzek Pachmanovy skupiny a nepochybně museli vědět, že její aktivita překračuje meze nadiktované legality (naříklad disponováním rozmnožovacími stroji a občas tištěnými písemnostmi).⁷

Problém je v tom, že zdaleka ne všichni účastníci schůzek o faktickém překračování meze dané legality věděli, respektive vědomě je vzali na se. Projevovala se tu tehdejší psychologická zábrana mnoha lidí přiznat si před sebou samým fakt pohybu po velmi nebezpečné hranici. Byla to jistě podvědomá sebezáchovná reakce – klamná a svrchovaně nebezpečná! Také to je *rys doby*. Myslím (a již tehdy jsem si myslel, v naprosté shodě s R. Battěkem), že šlo o reakci nejen čistě psychologickou, ale také sociálně psychologickou: o myšlení příslušníka dosavadní politické elity s pocitem majitele a vládce státu, občana prvního řádu a *člověka zvláštního ražení*, který je náhle z tohoto postavení a postoje násilně vytěsňován. Právě tento pocit byl východiskem každodenního tápání v praktických otázkách, které bylo sice zcela jiné než uhlovské, nicméně mělo stejný historický základ. (Bohužel musím považovat za potřebné, abych dodal, že ani ty, kdo měli tehdy toto dobové trápení, nechci snižovat, ba naopak, chci vrhnout světlo na to, že také oni byli solí země; mé pohrdání patří jenom těm, kdo si „vědecky“ a „racionálně“ zdůvodnili nicnedělání a případně zradu.)

Byl jsem například předmětem žertování za svou nechuť k telefonu; když jsem ho v nouzi užil a představil se vymyšleným jménem, dávalo se to ve společnosti k dobru. Hovořit o schůzkách telefonem (a to i napřed) se považovalo za znak nejen odvahy, ale též naprosté legality dané schůzky, a co nejhorší, také za její potřebné legální krytí! (A mohl bych doložit, že StB se o tento pocit opírala a záměrně ho vytvářela!) Dokonalá legálnost cyklostylu se považovala za prokázanou tím, že byl zapůjčen z úřadu

7 V tom se dovolávám svědectví ing. R. Battěka, s nímž jsem o věci mnohokrát hovořil, a také dr. Michala Lakatoše, který byl později okolnostmi dotlačen, aby se od věci formálně distancoval, takže se jeho jméno z dalších dějin opozice vytrácí. To nic nemění na faktu, že je velice významným aktivistou jejích začátků. Důkaz naprosto spolehlivý z hlediska historikovy profese je ovšem zapeklitým problémem vždy, kdykoli se setkáváme s aktivitami na pomezí dané legality (natožpak za ní) – což je ostatně většina historických společenských aktivit proti tyranii a za svobodu. My zde jsme na tom poměrně ještě dobře, neboť dosud žijí četní svědkové. Doufám, že se ozvou.

nebo oficiální instituce. To všechno svědčilo o naivnosti lidí, kteří se zatím nestřetli se StB a její praxí. (Pokud tak jednali, třebaže předtím poznali gestapo, je to ovšem ještě zřetelnější důkaz existence faktoru, o němž zde mluvím: svědčí to o neschopnosti připustit si evidentní příbuznost toho a onoho režimu.)

Po několika málo týdnech účasti ve skupině jsem došel k závěru, že je předem odsouzena, zcela bezbranná vůči StB a vydána napospas režimu a jakékoli jeho okamžité taktické potřebě. Co dělat v této situaci? Opakuji, že L. Pachman nepochybně aspiroval na to vytvořit něco na způsob koordinačního centra; v nejlepších úmyslech s ním spolupracovali nejen pozoruhodné osobnosti tehdejší opoziční scény, ale zejména také čelní aktivisté rozehnaných společenských organizací aspoň napolo se vymykajících z totalitního systému, aspoň zpola nezávislých: Ján Mlynárik, v roce 1968 spoluorganizátor vznikajícího Svazu vědeckých pracovníků a snad správce jeho kartotéky; Radko Levý jako někdejší tajemník Klubu angažovaných nestraníků (který údajně ukrýl kartotéku KAN); Jaroslav Šabata se svou brněnskou sítí „komunistů v opozici“, na niž navazovaly i další politické proudy v Brně, respektive na Moravě, a především Jiří Müller jako čelný představitel Svazu vysokoškolského studentstva, nakonec jediné (a to mocné) organizace, která se po zvážení rozhodla k principiálnímu postupu a odmítla všechno vábení do Národní fronty. Každou z těchto struktur jsem považoval za perspektivní zálohu protirežimních aktivit, a proto jsem si vzal za první úkol vzdálit je od Pachmanovy skupiny nepochybně odsouzené k represí v první chvíli, kdy to bude pro režim vhodné. Během července 1969 jsem jednotlivě probral situaci se všemi jmenovanými, přesvědčil jsem je o správnosti takového kroku, slíbil jsem jim, že je budu podrobně informovat o všem, co se bude dít v Pachmanově skupině, a ustanovil jsem spojku a způsob diskrétního styku s každým z nich.

Pak (zhruba koncem července 1969) nastal problém, co s vlastní skupinou. Přišel mně vhod nápad (nevím, kdo byl jeho původním autorem) zorganizovat manifest věrnosti „pražskému jaru“, respektive XIV. sjezdu KSČ, zkrátka ideálům roku 1968.

Chápal jsem ho jako optimální prostředek k ne sice „legálnímu“ (z hlediska režimu), ale aspoň jaksi pololegálnímu „pokrytí“ aktivit skupiny při budoucím vyšetřování. Zkrátka: sedět sice nepochybně budeme, ale dá se doufat, že jen krátce. Stal jsem se potom v očích veřejnosti (a bohužel také v očích Uhlových kamarádů) šaškem, který věří na bolševickou legalitu. Co se dalo dělat! Každý, kdo přičichnul třeba dávno před námi k nějakému historickému hnutí proti tyranii, musel akceptovat, že mu kdosi jednou nasadí jakousi masku proti jeho vůli. Ostatně jsem připravovaný manifest i jako takový považoval za dobrou věc. Dodnes si myslím, že tehdy bylo třeba říci právě to hlavní, co říkal tento text: že jsou prostě v dějinách situace, kdy není východisko žádné, ale že my přesto trváme na svém postoji; a že by se možná mohlo podařit aspoň zabránit pokračujícímu rozpadu našich měst a obcí. Text v tomto duchu, načasovaný k prvnímu výročí 21. srpna, sepsal L. Vaculík. Dal mu přitom symbolický rozsah dvou tisíc slov. Žel, tento symbol na naši veřejnost nezapůsobil, nedokázal ji získat pro podporu manifestu věrnosti, ale zato vyprovokoval senzacechtivé západní novinářské šmoky k opakovanému hodnocení, že „nových Dva tisíce slov“ je prý manifestem beznaděje. (Bylo to poprvé, co jsem mohl vidět, že západní intervence do našich poměrů nejednou bývají katastrofou; později měly přijít podobných zkušeností ještě celé desítky.)

Myšlenku manifestu jako optimálního vyřešení problému Pachmanovy skupiny dovršil R. Battěk, který navrhl dát chystanému prohlášení všechny formální znaky petice (povolené platnou ústavou) a nabídl pomoci tomu z titulu své tehdy stále trvající funkce poslance České národní rady. Zdůrazňuji, že Battěk se až do té chvíle nezúčastnil práce v Pachmanově skupině, a měl tedy (na rozdíl například ode mne) plné morální právo zůstat stranou. Nezatajil jsem mu komplikovanou „právní“ situaci skupiny a získával jsem ho vlastně jen pro relativně co nejméně bolestné ukončení její existence. Battěk se ve věci angažoval statečně a obětavě a přidal i svou autoritu, které bylo tolik potřebí pro následující přesvědčování členů skupiny, jak mají vypovídat, až budou vyšetřováni. Začali jsme rozhodnutím, že

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Zamlčená diagnóza.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.